

९ भारतरत्न लालबहादूर शास्त्री इत्यांचा पोवाडा.

कैवारी सत्यन्यायाचा | पुतळा नीतीचा | स्विक जनतेचा | मूर्ति
साह परी गेले कीर्ती | सत्ताभोग नसे ज्यास चिन्ती | लालबहादूर
शास्त्री त्यास म्हणती ॥

१९०४ सालाचा | गांधी जयंतीला (२ ऑक्टोबरला) | भोजपूर सराईला
चंती जन्मिया परी जन्म होई ॥ शारदा प्रसाद पिता धन्य होई | आनंदरथ
रामदुलारी माई ॥

पितृव्रत हरपे बाळणी | बाळसह जन्मी | गांव सोडनी | माहेरी
आली नाराणझीला ॥ मायेच्या प्रेमक सांबळीला | आजोळचा प्यार
बाळ सांग ॥

सर्वांचा लडका 'जन्हा' | बाळ तो साता | जसा प्रिय काढा |
आवडे गोकुळवाशियांना ॥ भान्ना सुखदितो मातुळीला | लळा
लावी नातू आजोबांना ॥

(चार-दांगड) शैशव काळ पाठी पडला | गरीबी गरी पुजली वांचकीला |
आजोबांनी बंधुन मुहूर्तीला | शाळेंमध्ये चलार्थ काळकारला |
बाळानं 'श्री' कार गिरवीला | भराभर (संदोदित) प्रगति करित गेला
सरस्वती प्रसन्न बाळाचा | ज्ञानासह गुणविकास झाला | किस्तीच
भोक्ता पुरा बनाला | आवडता शिष्य | शिक्षकांनूला रं (गुरुजनांकरं
खरोखरा शदा. ॥

(चार) एक दिवशी शाळा सोवतो गेलं बगिचाचा |
मजेने खेळ के खेळण्याचा ॥
बागेमधली फळे पाहूनो लोभ त्यांना झाला
फळे पकवावी वेत केला ॥
झाडावरती चढले सारे तांचं माळी आला
कुर्णी तरी करी झाड्याला ॥

चुटकीसरशी पळती खारे पुकपुजी भाळ्याळा। रंज
सांपडे नश तीवडीला ॥

गरीब असें धी, कप नसे मज, मारुं, नको मजला।

वावरुन विनीवित भाळ्याळा ॥

सुधार वतने ठेव स-योदी (जाण ठेवुनी), भाळी गुरगुरला।

बागेबाहेर काडी त्याळा ॥

(चाळ) मळ्याचे शब्द शोंबके। अंतरीं शिडके। श्येय ठरोवके। मिनाइति
करुनिथां निधरि ॥ गरीबी जरी स्वतः पाहणार। स्वतःच नित्य
वागणार ॥

(चाळ) प्रामांन्ची प्राप्ति वेतन्ची। शक लागे भाच्याळा त्यान्ची।
जेडीसुद्धां नसे कपड्यान्ची। जांठ पडे न काधिं पैश्यान्ची।
शाळेच्या वाट नदीवरची। नाही सोय होजिभाड्यान्ची ॥
पाण्यांत उडी व्यायान्ची। नदी पोहून पार करायान्ची ॥
प्रतिभे प्रतिकूल पारोस्मिति जान्ची। पारि शाननिवडा निवड्यान्ची।
जीं भाणसं असती जिद्दीचीं। यांना नसते फर्क कपड्यांची ॥

(चाळ) संकटांच्या दगांनीं जरी सांकवून गेला ॥
विपरीत परिस्थितीत तिमिर व्यापी गगनाळा ॥
उडचणी धुक्यासभ आड येत जरी त्याळा ॥
परी राजसूर्य उगवायच्या राहिले काय कोळा ॥

(चाळ) ज्ञानाच्या सूर्य उगवला। तिमिर छेपला। प्रकाश फांकला। शिवास्तव
बनाले खरे विज्ञान ॥ 'शास्त्री' पदवीनें होतां सनातन 'शास्त्री'
आडनांव खूब हो घान ॥
ज्ञानासंगे साध्या राहणिये। स्वभ्रमणाचे। देशप्रीतीचे। धडे दिले व्यक्ती
शिक्षकांनीं (गुरुजनांनीं) ॥ विचार उच्चार आचारांनीं। गिरीवले। नित्य शास्त्री जिवीनी ॥

निश्चयपूर्वकता अतितापैशी जीवन-सहचरी। निवृत्तनी स्वारी। (२६)
स्विकारी गृहस्थाश्रमात्मा॥ वराने हुंडा मागून घेतला। 'खादी उसाधि
परखा' याचा मजला॥

महात्माजीपासून प्रेरणा। घेतली जाणा। समाजकल्याणा।
खरेपुढे लोकसेवक बनले॥ स्वार्थत्यागाने जिणे जगले। सोने वाचनकडशी
उजळे॥

(चारक) नित्याची दोरती गरीबीची। सदा विवेचना पेशाती॥
एक ~~स~~ पाय सदा तुरुंगासी। देवाकार्यकारणे पळीशी॥
संसार रथाची कैसी। पुढेचाक संधिरक प्रगतीसी॥
किती पडती खस्ता लालिमी। मोड्याचा मंडा करण्यारी॥
संसारच्या जोडी गाडयासी। पतिव्रता धन्य ती खादी॥

(चंद्रकांत) गरीबीने जरी पिच्छा पुरविला नच सुचका स्वार्थी।
लोचारी ह्याचा नच शिवाजी, रुचाचा पुरुषार्थी॥
ऐन उमेदीत तुरुंगामाजी गोकर्णी नऊ वर्षी।
शाक सोसिले, दुःख पचविले शास्त्रींनी इषी॥
स्वतः तुरुंगी सुता फणफणे तपाने इकडे।
नकोच म्हणती सशर्त सुटका शास्त्री अन्नात खडे॥
सुता जातसे त्रिजधाभावा श्रेय न जनकाची।
करून अंत्यसंस्कार बाप धरो वाट तुरुंगाची॥
दुसऱ्या समयी विषमज्वराने मुळगा आजारी।
परोक्ष सरांगे शास्त्री परतुनी निव्वारी मायारी॥
व्याथा तुम्ही जाऊ नका ना।
बोसला बाळ शिनवाणा।
शास्त्रींच्या अक्षु नयतीना।
धट करून मन फिर मनस्वी तुरुंगासी श्रेय।
"भावनेतुनी शोष असे कर्तव्य", पढवी पाठ॥

(चाळ) शास्त्रीजी संघटनचतुर | कार्यतत्परानेकलक्ष्मण | बंधुन
शाखा आनंद नेहलेना || करती रेल्वेचे मंत्री त्यांना || 'पंडित'
पाखी 'लाळ' रेलना ||

शास्त्रींच्या स्वभाव निश्चयी | गुप्ती निःस्पृही | सत्ता लोभ नाही |
रेल्वेचे होत्यांच अपघात || आपणहून राजीनामा देता पाकुर्नी
लोकशाही संकेत ||

(चाळ) १९६१ साक्षात् | जंडित गोविंद वट्टभ पंतजी गेले स्वर्गलोक ||
नेहलेना मानुनी स्वडो | न शास्त्रीजी आले गृहमंत्री त्या वेळेला ||
गृहमंत्री पदाची माळा | न पडातांच कधी प्रश्नांचा शोब उरसळला ||
आसाम आणि बंगाला | श्राविक दंग्याने पुरा पुढनी उठला ||
जोळपोळ कहर मंडीला | न उत आला लूट्मारीला, अत्याचाराला
पंजाबहि इट्टनी बसला | न पंजाबी स्वतंत्र सुभा मागू लागला ||
काश्मीरला दगा भडकला | कृष्णी तिथला इजरात काळ चोळनी नेला
भारताच्या स्तीमेवरला | नेपाळचा राजाही होता रूसुन व सांगला
संक्रांती पंध रोखीला | धिराने परी शास्त्रींनीं मार्ग काढीला
विश्वास वाटे जनतेला | देशाला खरा हितकर्ता नेता लाभला ||
'नेहनेतर कोण?' प्रश्नाला | 'शास्त्रींनीं' हेच उत्तर येई समयाला ||

(चाळ-दोंगट) १९६४ साक्षात् | मे २७ तारखेला | पंडित नेहलेचा
अस्त झाला | समाजवादी शिल्पकार केला | रसिकान्या
रसिकराज गेला | जालकांचा काहका चाचा गेला | शांतिचा
मेरुमणी ढळला | शोकसागरांत लोक बुडला | देशाला विकर
काळ आला | सन्नेसाही जो तो ह्यापळेला | भाषांचेच कोडे
दादले लागला | परी जनतेने (राष्ट्रमानेने) कौल दिधला |
'लाळ' जवाहर अमर झाला | देशांत जरी दूर गेला | परी
कीर्तीने मार्ग उरला | जव्या स्वरूपांत पुनं दिसला | जवाहरला
बहादुर रूप लयाला | देशाचा कर्णधार त्याला || करा स्मृति || दादोण

(चाळ - चंद्रकोत)

(८२)

पंतप्रधानपद नसे सुरवाचे आसन कांटेरी ।
देशहितारतव शास्त्री उचरती धुरा शिरी भरी ॥
कर्तव्याची देई प्रेरणा मातृवचन त्यांना ।
प्राणहि जावो देशरक्षणी होच असो वाणा ॥
शरीरप्रकृति नापुफ शेली हृदयविकारने ।
फुरसद कुळी लक्ष्य बोधिले देशविचारने ॥
परिरथिताने विकट निर्भला व्यूह सभोवारा ।
व्यूह फोडितो पार्थ यशस्वी लाल बहादूर ॥

(चाळ) राष्ट्रनें सीमारक्षण । काश्मीरचा प्रथ । अन्नाची वाण । राज-
कारणी भ्रष्टाचार ॥ हिंदी विशेषार चढकी धार पहाडापरी
शास्त्री अचर शरीर ॥

जसा बळी व्येकन पायतळी । कोरजा पालाळी । पुरातन नाळी ।
प्रगटकी वामन पुरुषार्थ ॥ संकटे शास्त्रीहि तुडवीत । वामन
पदवीस पात्र होत ॥

भारतास मानुनी तुच्छ । गिळायारण कच्छ । आक्रमक
हृत् । उकरुनी काढती नसता तंश ॥ काराकर खाडुनी दोंत-
ओठां । येती जग्युनी फौज फांशा ॥

(चाळ) शांतीचा भंग राज्या । शास्त्रीनीं राजका संघर्ष ॥
सुसखोर लागले दावाया । युद्धाचा मोठा आवेश ॥
भारतास पाहती । धिक्काया । जग्युनी अंगी रणवेष्ट ॥
रणगीत लागले गाया । युमे भरी, शंख, रणवेष्ट ॥

(चाळ) शांतताप्रेमी भारत जगाभा रति !
प्रमाने नांहुं सर्वांशीं इच्छा इच्छांति ।
दुसऱ्याचा मुलुख आम्हांस नको आजिबात ।

परि भूमि आत्मची जरि कण। वेण्याच्या यत्न। करील जर कोण।
मांडू काळपांत ॥ २२ ॥

जाणिव दिखी शास्त्रींनी स्पष्ट शब्दांत।
दुसखोर परी गुर्मीत सरसावुन येत।
काश्मीर गिळकृत करण्या मोर्चे बांधितात।
'आगे बढो' हट्या गविर्भाजा। शास्त्रींची आस्था। प्रिकतां जवाग्येन्स
चाळते दौडत ॥
भतिभाकडे पडुआच्या तोफा, पंथन रणगाडे।
नाही इराते जवान हिंदी, छातीचे निशेडे।
जवांचे हट्टेखोरांच्या फोडती बुडकुडे।
जसे जवान वढती आगे आगे। जनिम मार्गे भागे। निद्राण पोहरे ये।
स्त्री हातांत ॥

(चारक-संचरकनाचो)

गनीम चीत जाहला। रणामधून भागाळा ॥
शास्त्री (विजयी) कीर गाजला। शांते दून साजला ॥
'जय जवान' जय किसान। मंत्र हा दिजा मशन ॥
गात गात वीरगान। शाहिरा गुरेच भान ॥

(न्याळ) मुद्दयांत विजय प्रिबुनी। करि अत्रणी। शास्त्री नरमणी।
करण्या शांतीची वायवाट ॥ आयुब रका नाची वेण्या
भेट। इत्ताश्केरची धरती नाट ॥
जानेचारी ११ तरखेला। १९६६ साकारा। ताश्केरुण। तह
जाहला। शांति नांदावी उभय देशांत ॥ शांतीचा दून म्हुण
जमतांत। शास्त्रींचं नांव सातं विख्यात ॥
दुर्दैव पुढं देशाळा। शास्त्रीवर धाळा। काळाचा पडळा।
अन्यायक हृदय पडे वंद ॥ इगळे (सावळे) रणाविजयानंद ॥

दुःखात् उरे न धरबंध ॥

(५)

दिहडीस वेरपोषांत । रहनविधि होत । नांद तिथं तिथि ।
शास्त्रीच्या नांवे विजयभाट ॥ स्मृति रे ठेवी मान लाड ।
वसन्तराय सांगे राष्ट्रभाट ॥

मुम्बई,
रचना २०-२१-२२
दिसेंबर १९७०

(पोवाडा पुस्तकरूपाने कापात होता. आज
एकाचे पुत श्रीधरक नारी. नाठ शाठसंगमाशीबिरा-
मदये विद्यार्थीमदये कितारित केला गेला.)

[शाहीर कानिटकरांच्या सूचनेवरून शाहीर निवृत्ती बाबुराव
पवार ज्यांनी विनाति केल्यावरून सदर पोवाडा नमोवाणीवर
गाण्यासाठी स्वून दिला. सदर पोवाडा आकाशवाणी अधिकाऱ्यांनी
स्वीकृत केला. तर शाहीर पवार तो सादर करतील व दि. ११ जानेवारीला
नमोवाणी (मुंबई)वर त्याची ध्वनि पट्टी-मुद्रिका एकपत्री जाईल.]
दि. ११.१.१९७१ ला पोवाडा सादर साळा. मा साथित्ता होतें.
पवारांनी लेखक-मामधन, साथीदार इ. करितां रु ५१-मात्र दिले!

वसन्तराय सांगे